

5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.
6. Сергиенко Л.А. Правовая защита персональных данных. Цели и принципы правового регулирования // Проблемы информатизации. – 1995. – № 1.

УДК 347.1

М.В. Матійко

ІНФОРМАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Необхідність розкриття соціальної цінності права, подальшого посилення захисту прав людини, підвищення ролі права в сучасному суспільстві зумовлюють науковий інтерес до дослідження функцій права. Функціональний аналіз цивільного права вже не раз перебував у центрі уваги цивілістики. Увага дослідників, як правило, зосереджується на характеристиці функцій окремих інститутів цивільного права або ілюстрації функцій права взагалі цивільним правом. Перший та другий підходи є недостатніми для розкриття змісту функцій цивільного права. Відчувається потреба в дослідженнях, спрямованих на розкриття зв'язку суб'єктивного цивільного права, цивільних правовідносин, ефективності цивільно-правового регулювання з функціями даної галузі. На цей зв'язок звертали увагу багато вчених [10, с. 345]. Функціональний аспект дослідження цивільного права в наш час набуває дедалі більшої актуальності у зв'язку з підвищенням ролі цивільного права в суспільстві та необхідністю дослідження взаємовідносин останнього із системою наукового управління сучасним суспільством.

Загальнотеоретичне визначення функцій права не може відобразити специфіку галузевих функцій. На думку Т.Н. Радько, функції галузей права більш змістовні, ніж функції права в цілому, бо вони, крім загального, мають елементи особливого [6, с. 28-29]. Тому, на думку А.Я. Риженкова, «поняття «функції цивільного права» має спиратися на загальнотеоретичне поняття функції права взагалі і включати особливості галузі, що досліджується. Поняття «функції цивільного права» повинно нести в собі достатню індивідуальність, інакше взагалі відпадає необхідність в його існуванні» [7, с. 12].

Слово «функція» походить від латинського *functio* – виконання [2, с. 138]. Термін «функція» має багато значень і не є власно юридичним поняттям. Поняття функції ввів до наукового обігу Г. Лейбніц. У філософії інтерес до функції як до одної з фундаментальних категорій зростав у міру поширення в різних галузях науки функціональних методів дослідження. У найбільш розгорнутій формі функціональний підхід реалізував Е. Кассіер, який розробив теорію понять, або «функцій». Ця спроба побудови теорії пізнання на основі функціонального підходу значним чином вплила на філософські уявлення про функцію. У математиці функція – це залежність одних змінюваних величин

від інших, у фізіології функції – це здійснення людиною, тваринними та рослинними організмами різних відправлень, які забезпечують їх життєдіяльність та пристосованість до умов оточуючого середовища. Термін «функція» досить багатомірний, він придатний для характеристики будь-яких динамічних структур. У філософських дослідженнях функція – це відношення двох (групи) об'єктів, у якому зміна одного з них веде до зміни іншого. Функція може розглядатися з точки зору наслідків (сприятливих, несприятливих – дисфункціональних або нейтральних, афункціональних), які викликаються зміною одного параметра в інших параметрах об'єкта (функціональність), або взаємозв'язку окремих частин у рамках якогось цілого (функціонування).

Функція – «це зовнішній прояв властивостей будь-якого об'єкта в даній системі відносин» [9, с. 526]. Під функціями предмета, речовини або явища розуміється форма їх впливу на інші предмети, речовини, явища [8, с. 171].

Функція в теорії держави і права означає напрям, предмет та зміст діяльності державно-правового інституту. Поняття «функція» характеризує соціальну роль держави і права. Під функцією права розуміють або соціальне призначення права, або напрями впливу на суспільні відносини, або і те й інше разом [5, с. 9].

М.І. Байтін відмічає, що «функції права є найбільш суттєві напрями та сторони його впливу на суспільні відносини, в яких розкривається загальнолюдська і класова природа та соціальне значення права» [1, с. 12]. Функції права випливають з його сутності та визначаються його соціальним призначенням. Вони виражають об'єктивну необхідність існування права в суспільстві, є формою та засобом прояву цієї соціальної необхідності права. Поняття «функція права» охоплює одночасно призначення права та напрям його впливу на суспільні відносини. Як зазначає Д.А. Липинський, «функція права – це таке основне призначення і напрям впливу на суспільні відносини, потреба якого породжує необхідність дії права як соціального явища» [3, с. 144]. Таким чином, поняття «функція права» відображує єдність двох моментів: призначення права в суспільстві та основних напрямів його впливу на суспільні відносини.

Роль та значення функцій права не можуть бути сталими. На певних історичних проміжках вони можуть змінюватися. Соціальне призначення права визначається потребами суспільного розвитку. Сучасний погляд на механізм дії права дозволяє поряд з нормативним регулюванням виділяти інформаційно-ціннісний вплив на суспільні відносини. Тенденції персоналізації, глобалізації, інформатизації та фрагментації суспільного життя підвищують роль інформаційної функції права, яка виявляє себе і на цивілістичному рівні.

Під інформацією (від лат. *informatio* – роз'яснення, переказ) у загальному вигляді спочатку розумілися відомості, що передаються одними людьми іншим людям усним, письмовим або якимось іншим способом (наприклад, за допомогою умовних сигналів, з використанням технічних засобів і т. д.), а також сам процес передачі або отримання цих відомостей. Інформація завжди відігравала в житті людства важливу роль. У середині ХХ ст. у результаті соціального прогресу та розвитку науки роль інформації дуже сильно зросла. Крім того, відбу-

вається лавиноподібне зростання кількості інформації, яке отримало назву «інформаційного вибуху». У зв'язку з цим виникла потреба в науковому підході до інформації, виявленні її властивостей, що привело до двох принципіальних змін у трактуванні поняття інформації. По-перше, воно було розширене та включило до себе обмін відомостями не тільки між людиною та людиною, а також між людиною і автоматом, автоматом і автоматом; обмін сигналами у тваринному та рослинному світі. Передачу ознак від клітини до клітини та від організму до організму також почали розглядати як передачу інформації. По-друге, була запропонована кількісна міра інформації, що привело до виникнення теорії інформації. Зазначеними тенденціями був обумовлений великий інтерес до вивчення інформації. З початку 1950-х років здійснюються спроби використання поняття «інформація» (яке не має поки що єдиного визначення) для пояснення та опису найрізноманітніших явищ та процесів.

Дослідження проблем, пов'язаних з науковим поняттям інформації, йде у трьох основних напрямках. Перший з них – розробка математичного апарату, який відображує основні властивості інформації. Другий – теоретична розробка різних аспектів інформації на базі математичних засобів, які вже є, у дослідженні різних властивостей інформації. Наприклад, вже з моменту виникнення теорії інформації виникла складна проблема виміру цінності, корисності інформації з точки зору її використання.

Третій напрям пов'язаний з використанням інформаційних методів лінгвістики, біології, психології, соціології, педагогіки та ін. У лінгвістиці, наприклад, проводилось вимірювання інформативної ємності мов. Значну роль інформаційний підхід відіграв у генетиці та молекулярній біології. Ведуться також дослідження з використання інформаційних методів в мистецтвознавстві.

Таке різноманітне використання поняття інформації підштовхнуло деяких вчених до надання йому загальнонаукового значення. Так У.Р. Ешбі та Л. Брілюен, досліджуючи питання єдності поняття ентропії в теорії інформації і термодинаміки, трактували інформацію як негетропію. На їхню думку, передача інформації деякій системі – це вдосконалення цієї системи, що приводить до зменшення її ентропії. У деяких філософських працях висувалася теза про те, що інформація є однією з універсальних властивостей матерії.

Філософські розробки щодо інформації можуть з успіхом бути поширені й на правову сферу, застосовані при дослідженні змісту інформаційної функції цивільного права.

Інформаційна функція цивільного права – це його інформаційне громадське призначення та інформаційний напрям впливу на суспільні відносини. Зазначені вище тенденції суспільного розвитку підштовхують найпевніше втілення великих потенціальних інформаційних можливостей цивільного права, підсилюють прояв приватноправових засад в інформаційній сфері суспільства.

Виконуючи інформаційну функцію, цивільне право виявляє себе в ознайомленні суб'єктів цивільних відносин з окремими положеннями концепції прав людини (приватної особи), загальними тенденціями правового регулювання,

гарантіями суб'єктивних прав, способами їх захисту, можливостями мінімізувати витрати, інформуванні людини щодо правових цінностей та цінності права.

Цивільне право інформує про основні правові концепти та терміни, моделі зобов'язань. Інформація, надана цивільним правом, закріплює правові цінності та цінності права.

Здатність права впливати на суспільні відносини може бути реалізована через вплив на свідомість та поведінку їхніх учасників. Такий вплив стає можливим завдяки отриманню суб'єктами відповідної правової інформації. Повна та концентрована інформація, спрямована на цивільно-правове регулювання суспільних відносин, міститься в цивільно-правових дефініціях. Саме через них завдяки коротким визначенням найбільш важливих цивільно-правових понять передається інформація для суб'єктів суспільних відносин. Як зазначає І.В. Москаленко, «для цивільно-правового регулювання така інформація має, безперечно, більше значення, чим для функціонування інших галузей права. Це обумовлено великим обсягом нормативного матеріалу, який міститься в цивільному законодавстві» [4, с. 41]. Інформаційна функція цивільного права здійснюється за допомогою закріплення в цивільно-правових дефініціях визначень таких понять, які відображають систему цивільно-правових поглядів, оцінок відносно явищ та процесів, які перебувають у сфері цивільно-правового регулювання. Практично на всіх історичних етапах розвитку цивільного права як правові дефініції, які виконують цю концептуальну функцію, використовувалися визначення понять, які відображали погляди та оцінки відносно цивільної правосуб'єктності, права власності, цивільно-правового договору та ін. Дефініції служать основою для розробок стосовно подальшого розвитку законодавства, виступають основою тлумачення юридичних норм, є базисом для реалізації дискреції в правозастосуванні.

Більшість членів суспільства керуються у своїй поведінці не тільки знанням конкретних норм права, що належать до даної ситуації, а основними ідеями, які закріплені в законодавстві. Учасники суспільних відносин знайомі й добре сприймають загальні принципи права, які входять у правосвідомість як соціальні цінності. Дуже великий інформаційний потенціал принципів цивільного права розкривається у визначеннях відповідних понять і категорій та в їх системі.

З точки зору сучасного погляду на механізм дії права, нормативне регулювання має підсилюватися інформаційно-ціннісним впливом на суспільні відносини. Загальний інформаційний вибух не може не відобразитися й у правовій сфері. Таким чином, слід підвищувати інформативність нормативно-правових актів. Загальними пропозиціями з цього приводу щодо цивільного права можуть бути надання більшої структурованості, більшої лаконічності визначенням, загальна епістемологізація цивільного права як інформаційної системи.

Література

1. Байтин М.И. О принципах и функциях права: новые моменты // Изв. высш. учеб. заведений. – 2000. – № 3. – (Сер.: Правоведение).

2. Большая Советская Энциклопедия. Т. 28. – С. 138.
3. Липинский Д.А. Соотношение функций права и функций юридической ответственности // Изв. высш. учеб. заведений. – 2004. – № 3. – (Сер.: Правоведение).
4. Москаленко И.В. Методологические основы исследования и содержание информационной функции общих гражданско-правовых дефиниций // Право и образование. – 2004. – № 6.
5. Овощенко Н.М., Лошихин О.М. Функции права: значения, сущность, система // Часопис Київ. ун-ту права. – 2004. – № 2.
6. Радько Т.Н. Основные функции социалистического права. – Волгоград, 1970.
7. Рижников А.Я. Компенсационная функция советского гражданского права. – Саратов, 1983.
8. Тугаринов В.П. Философия сознания. – М., 1971.
9. Философский словарь. – М., 1986.
10. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. – М., 1974.

УДК 347.254

О.С. Омельчук

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ ЗМІНИ ПРАВОВІДНОСИН, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЖИТЛОМ

Останнім часом у розумінні права громадян на житло та напрямів його реалізації відбулися істотні зрушення.

Зокрема, у «Концепції державної житлової політики», схваленій постановою Верховної Ради України від 30 червня 1995 р. [4, с. 82-85], були визначені основні напрями реалізації права громадян України на житло. Зокрема, це створення умов, за яких кожен громадянин вільно, на вибір, відповідно до своїх потреб і можливостей зміг би спорудити житло, придбати його у власність, узяти в оренду, забезпечення житлом за рахунок державного та громадського фонду головним чином соціально незахищених громадян і тих, які перебували до цього тривалий час на квартирному обліку.

Ці нові підходи знайшли відображення й у прийнятій 28 червня 1996 р. Конституції України.

Отже, можна констатувати зміну принципових основ розуміння права на житло, головним результатом чого стало визначення нових напрямів і шляхів його реалізації в нашій державі [6, с. 8, 12].

Разом із тим, не зважаючи на зазначені тенденції до забезпечення громадян житлом за їхній власний рахунок, значення договору найму жилого приміщення не зменшується, оскільки він залишається однією з основних правових форм опосередкування відносин користування житлом.

Слід зазначити, що деякі питання укладення та виконання договору найму житла були предметом спеціальних досліджень вітчизняних науковців [1, с. 29-31; 2].

Однак вони були присвячені дослідженню питань укладення та виконання договору найма житла, а також забезпечення належного виконання такого договору, і їхні автори практично не торкалися проблематики зміни договору найма.